

**Надія Міловська,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу дослідження
проблем правотворчості та
адаптації законодавства
України до права ЄС
Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна
Researcher ID: 57212620558
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9150-018X>
milovska@bigmir.net**

УДК 347.4.01:368.032.1

DOI: 10.69724/2786-8834-2024-2-2-124-138

ПРАВОВИЙ СТАТУС СТРАХОВИКА ЯК УЧАСНИКА ДОГОВІРНИХ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН

Міловська Надія. Правовий статус страховика як учасника договірних страхових відносин

Анотація

Незважаючи на врегульованість страхових відносин вітчизняним законодавством, належної уваги з боку як науковців, так і законодавця потребують питання удосконалення правового статусу учасників страхових відносин, визначення їх місця в таких відносинах з метою ефективного захисту їх прав та інтересів. У цьому контексті важливим є дослідження правового статусу, зокрема, страховика як учасника договірних страхових відносин, аналіз існуючих підходів до його визначення, встановлення **особливостей** правосуб'єктності страховика та надання пропозицій щодо подальшого вдосконалення законодавства у цій сфері.

Характерною ознакою договору страхування як самостійного виду цивільноправових зобов'язань у межах групи договорів про надання послуг є те, що укладення договорів страхування становить безпосередньо предмет діяльності спеціально уповноважених учасників цивільних відносин – страхових організацій (страховиків). Установлено, що страховик як учасник договірних страхових відносин – це юридична особа, яка, будучи спеціально створеною для надання страхових послуг та отримавши для цього в установленому порядку ліцензію, бере на себе зобов'язання відповідно до умов договору або вказівки норми закону за визначену винагороду здійснити страхувальнику або вигодонабувачу страхову виплату (страхове відшкодування) внаслідок настання певної події (страхового випадку). Страхова організація наділена загальною правоздатністю юридичної особи зі спеціальним обсягом дієздатності як фінансової установи.

Звернено увагу на те, що вагомим чинником модернізації цивільного законодавства України сьогодні виступає світова тенденція до уніфікації та гармонізації приватноправового регулювання, формування найоптимальніших правових норм для багатьох сфер приват-

ноправових відносин, у тому числі й страхування. У зв'язку з цим обґрунтовано потребу у визначенні на законодавчому рівні вимог до страховика при здійсненні ним окремих видів обов'язкового страхування, що мають свою специфіку та передбачають створення підвищених гарантій захисту для тих осіб, які в силу об'єктивних обставин піддаються підвищеному ризику, і поширення страхового захисту на випадки можливого порушення суспільних інтересів шляхом гарантованості отримання страхової виплати (страхового відшкодування).

Зроблено висновок, що рекодифікація цивільного законодавства України відкриває перспективи для якісного оновлення правового регулювання договірних відносин зі страхування та сприятиме розвитку сфери надання страхових послуг, зміцненню правових інститутів у сфері страхування, підвищенню стандартів надання страхових послуг та забезпеченню належного захисту прав учасників страхових відносин.

Ключові слова: договір страхування; сторони договору; договірні страхові відносини; страховик; страхувальник; правосуб'єктність страховика; правоздатність; дієздатність.

Вступ

В умовах рекодифікації цивільного законодавства в Україні¹ важливого значення набуває потреба в удосконаленні правового регулювання приватноправового сегмента відносин у сфері надання страхових послуг. Істотний поштовх для цього дає судова практика вищих судових інстанцій, яка свідчить про непоодинокі випадки неоднакового застосування законодавчих приписів під час перегляду справ, пов'язаних зі сферою страхування. Це є підтвердженням недосконалої правової регламентації страхових відносин, визначення статусу учасників договірних зобов'язань зі страхування, та інших проблем законодавства. Світова тенденція до уніфікації та гармонізації приватноправового регулювання, формування найоптимальніших правових норм для багатьох сфер приватноправових відносин слугує сьогодні вагомим чинником модернізації цивільного законодавства України з урахуванням законодавчого досвіду європейських країн у цій сфері².

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про страхування»³, страхування – це правовідносини щодо захисту страхових інтересів фізичних та юридичних осіб (страховий захист) при страхуванні ризиків, пов'язаних з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням, з володінням, користуванням і розпорядженням майном, з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі, у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування, за рахунок коштів фондів, що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових премій (платежів, внесків), доходів від розміщення коштів таких фондів та інших доходів страховика, отриманих згідно із законодавством. За допомогою страхування є можливість мінімізува-

¹ Концепція оновлення Цивільного кодексу України : Видавничий дім «АртЕк», 2020. С. 128.

² N. Milovska, Adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation in the field of contractual insurance relations. in Theoretical and practical aspects of modern jurisprudence development: the experience of European countries and prospects for Ukraine: collective monograph (Liha-Pres 2019) 221.

³ Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

ти негативну дію різноманітних явищ у суспільному житті й навіть попередити чи взагалі усунути небажані наслідки їх дії.

Договірні відносини зі страхування, як і будь-які інші цивільні правовідносини, розкриваються через сукупність їх елементів: суб'єкти, об'єкти, зміст. Законодавчі підходи до визначення кола можливих учасників договірних правовідносин і встановлення їх правового становища на сьогодні зводяться до методу саморегулювання договірних цивільних відносин безпосередньо їх учасниками⁴.

За загальним правилом договірні цивільні відносини регулюються їх сторонами на власний розсуд (саморегулювання), і тільки у випадках, коли саморегулювання законом не допускається (абз. 2 ч. 3 ст. 6 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)⁵) або сторони не виявили бажання регулювати їх самостійно, – регулювання цих відносин здійснюється на підставі нормативних приписів, що містяться в ЦК України та інших актах цивільного законодавства України⁶. Звідси правове становище сторін договору визначається самими учасниками правовідносин з урахуванням вихідних положень в актах цивільного законодавства. Однак недостатня визначеність правового статусу відповідних суб'єктів створює перешкоди в належному захисті їх прав та інтересів. Тому одним із важливих питань, що потребують детального дослідження та подальшого вдосконалення законодавства, є питання визначення правового статусу учасників договірних відносин зі страхування та умов їх вступу в договірні відносини.

Безумовно, проблемам страхових правовідносин приділялася та продовжує приділятися увага науковців у їх працях, серед яких слід назвати праці Т. В. Блащук, О. В. Гринюк, Г. О. Ільченко, О. С. Красільникової, Ю. А. Кулини, О. О. Кульчій, В. М. Никифорака, Н. Б. Пацуриї, Р. С. Пічка, Р. Б. Сабодаша, Р. В. Соботника, В. М. Юраха, В. П. Янишена та інших. Однак, попри значний внесок згаданих авторів у дослідження окремих видів та аспектів страхування, практика застосування положень чинного законодавства України в даній сфері свідчить про наявність проблем прикладного характеру, що зумовлюють необхідність комплексного дослідження питань правового статусу сторін договору страхування.

Метою статті є визначення правового статусу страховика як учасника договірних страхових відносин, встановлення особливостей його правосуб'єктності та надання пропозицій щодо подальшого вдосконалення законодавства в цій сфері.

1. Умови участі страховика у договірних відносинах зі страхування.

Відносини, що виникають між особами, зацікавленими у страхуванні свого життя, майна, відповідальності та інших майнових інтересів, що не суперечать

⁴ I. Lukasevych-krutnyk, N. Milovska and others, 'Analysis of legal regulation of contractual obligations in the civil law system' (2022) Volume 1 Astra Salvensis 173.

⁵ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

⁶ Погрібний С. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : монографія. *Правова єдність*. 2009. № 4.

чинному законодавству України (страхувальниками), з однієї сторони, та особами, які здійснюють страхування (страховиками), з іншої, опосередковуються договорами страхування. Серед значної кількості зобов'язальних правовідносин договір страхування посідає важливе місце в системі договорів про надання послуг, що обумовлено тенденціями розвитку ринку страхових послуг. Завдяки страхуванню забезпечується захист суб'єктів від можливих витрат і збитків, що спричиняються псуванням чи загибеллю майна внаслідок дії стихійних сил природи, заподіянням шкоди життю чи здоров'ю особи внаслідок нещасного випадку тощо⁷.

Основними учасниками договірних страхових відносин є страховик і страхувальник, які беруть безпосередню участь у їх виникненні, зміні або припиненні.

Чинне законодавство України визначає страховика як юридичну особу, спеціально створену для здійснення страхової діяльності та яка одержала в установленому порядку ліцензію на її здійснення (ч. 1 ст. 984 ЦК України⁸).

Умовами участі страховика у договірних відносинах зі страхування є наявність такої юридичної ознаки як правосуб'єктність, яка розглядається як соціально-правова можливість особи бути учасником цивільно-правових відносин, що забезпечується та гарантується державою⁹. Так, в юридичній літературі широку підтримку отримала позиція, відповідно до якої право- та дієздатність виступають передумовами та складовими елементами цивільної правосуб'єктності особи, необхідними умовами вступу суб'єкта права у цивільні правовідносини¹⁰. Водночас, як стверджує В. В. Надьон, правосуб'єктність означає не лише наділення суб'єктів певними соціально-правовими здатностями, а й встановлення їх меж, кордонів. А тому елементом цивільної правосуб'єктності є й деліктоздатність як здатність особи нести цивільно-правову відповідальність за вчинене нею правопорушення¹¹. У будь-якому разі слід погодитись із тим, що зміст цивільної правосуб'єктності особи, як зазначає О. І. Зозуляк, розкривається через сукупність тих прав та обов'язків, які можуть належати їй як суб'єкту цивільного права¹².

Відповідно до ст. 203 ЦК України¹³, що встановлює загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину, особа, яка вчиняє правочин, повинна мати

⁷ Міловська Н. Сторони договору страхування та особливості їх правосуб'єктності. *Право України*. 2021. № 7. С. 73.

⁸ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

⁹ Зеліско А. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин : монографія. Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. С. 127.

¹⁰ Зозуляк О. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти : монографія. Підручники і посібники, 201. С. 136.

¹¹ Надьон В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин : монографія. Право, 2017. С. 129.

¹² Зозуляк О. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти : монографія. Підручники і посібники, 2017. С. 136.

¹³ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

необхідний обсяг цивільної дієздатності. Правоздатність як умова дійсності правочинів не згадується, однак зрозуміло, що вона теж є необхідною, оскільки цивільна правоздатність є передумовою участі особи в цивільних правовідносинах. Елементом цивільної право- та дієздатності фізичних, юридичних осіб та інших учасників цивільних правовідносин (держави, територіальних громад тощо) виступає право на укладання договорів. У договорі, як одній із форм реалізації цивільної правосуб'єктності, як стверджує О. І. Зозуляк, реалізуються всі елементи договороздатності, а сам договір, залежно від етапу реалізації елементів договороздатності, набуває характеристик юридичного факту, правовідношення та нормативного документа¹⁴.

Ґрунтуючись на вимогах Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»¹⁵, фінансові послуги, серед яких і страхування, повинні надаватися безпосередньо тією особою, якій таке право надано не договором, а законом, з урахуванням його вимог. Так, відповідно до п. 66 ч. 1 ст. 1 та ч. 3 ст. 3 Закону України «Про страхування»¹⁶, страховиками визнаються фінансові установи або філії страховиків-нерезидентів, які отримали ліцензію та мають право здійснювати діяльність зі страхування на території України.

Організаційно-правовою формою страховика є акціонерне товариство або товариство з додатковою відповідальністю (крім філій страховиків-нерезидентів). Страховиками можуть бути також і суб'єкти публічного права (державні організації), але тільки у випадках, прямо встановлених законодавством України¹⁷. Названі страховики також створюються і діють відповідно до закону. При цьому важливо, що використання у своєму найменуванні слів «національний», «державний» або похідних від них має право лише страховик, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі (ч. 3 ст. 9 Закону України «Про страхування»). Законодавче положення, закріплене у ст. 82 ЦК України, означає, що юридичні особи публічного права при укладенні договорів, реалізації майнових прав тощо набувають таких самих цивільних прав і обов'язків, як і юридичні особи приватного права.

Варто зазначити, що поряд з терміном «страховик» на практиці часто трапляється й термін «страхова компанія». Так, згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про страхування»¹⁸, страховик має обов'язок і виключне право використовувати у сво-

¹⁴ Зозуляк О. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільного права: теоретичний та практичний аспекти : монографія. Підручники і посібники, 2017. С. 371.

¹⁵ Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 грудня 2021 р. № 1953-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

¹⁶ Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

¹⁷ Міловська Н. Договірні зобов'язання зі страхування у цивільному праві України: проблеми теорії та практики : монографія. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. С. 218.

¹⁸ Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

ему повному найменуванні будь-яке зі слів «страховик», «страхова», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них, а також має право використовувати скорочення «СК». Однак зазначені слова дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення діяльності зі страхування або мають намір отримати таку ліцензію, а також об'єднанням таких юридичних осіб. У свою чергу, найменування страховика, який отримав ліцензію на здійснення діяльності зі страхування, яка надає право здійснювати діяльність зі страхування за класами страхування життя, або має намір отримати таку ліцензію, повинно містити слово «життя» або похідні від нього.

Говорячи про правосуб'єктність страховика, слід звернути увагу на те, що відповідно до ст. 91 ЦК України¹⁹ юридична особа може мати такі самі цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині, тобто вона здатна мати загальну (універсальну) правоздатність²⁰. Водночас для юридичних осіб, які здійснюють виключні види діяльності за відсутності можливості займатися іншими видами діяльності, характерною є спеціальна правоздатність. При визначенні спеціальної правосуб'єктності встановлюється спеціальний спектр суб'єктивних прав та обов'язків, які покладаються на певну категорію осіб відповідно до установчих документів, а також відповідно до норм чинного законодавства²¹.

У сфері договірних страхових відносин надання страхових послуг вимагає спеціальних професійних знань, а тому здійснюється спеціалізованою професійною страховою організацією. Як зазначає Є. О. Мічурін, з одного боку, окремі договори за самою своєю природою передбачають участь у них спеціальних суб'єктив- підприємців, які можуть через участь у договорах забезпечити цивільний оборот у певних сферах. З іншого боку, спеціальний порядок реєстрації підприємницької діяльності забезпечує охорону прав споживачів послуг, надає можливість досягти якості їх надання²². Так, для здійснення страхування необхідним є одержання страховиком ліцензії у встановленому законом порядку. Як зазначає С. О. Сліпченко, за допомогою ліцензії, яка є офіційним дозволом на вчинення певних дій, законодавець визначає межі дієздатності такого суб'єкта²³. Тобто у договірних відносинах зі страхування на стороні страховика може бути тільки та юридична особа, яка

¹⁹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

²⁰ Борисова В. Інститут юридичної особи у праві України. *Право України*. 2010. № 12. С. 28.

²¹ Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин : монографія. Харків : Право, 2017. С. 117.

²² Мічурін Є. Обмеження майнових прав фізичних осіб: цивільно-правовий аспект : дис. д-ра юрид. наук. 2009. С. 337.

²³ Сліпченко Сл Правоздатність юридичної особи та ліцензування її видів діяльності. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали XVII наук.-практ.конф., присвяч. 97-й річниці з дня народж. док. юрид. наук, проф. В. Пк Маслова* (слованіів, 22 лютого 2019 р.). *Право*. 2019. С. 113.

наділяється можливістю здійснення нею страхової діяльності лише після одержання спеціального дозволу (ліцензії), що свідчить про наявність у юридичних осіб – страховиків спеціальної правосуб'єктності, зміст якої становлять такі правомочності, як страхування та перестраховування. Крім цього, спеціальна правосуб'єктність визначає наявність у страхових організацій статусу фінансової установи.

2. Отримання страховиком ліцензії на здійснення страхової діяльності.

Ліцензування страхових організацій здійснюється відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»²⁴ та Закону України «Про страхування»²⁵ і є необхідним для перевірки відповідності юридичної особи, її активів, засновників вимогам, що ставляться до суб'єктів страхування. Загалом ліцензія – це запис у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань про рішення органу ліцензування щодо наявності у суб'єкта господарювання права на провадження визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню (п. 5 ст. 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності»).

Важливо, що юридична особа набуває статусу страховика і право на здійснення діяльності зі страхування виключно після отримання ліцензії на здійснення такої діяльності. Без отримання ліцензії забороняється здійснення страхування (ст. 11 Закону України «Про страхування»). При цьому ліцензія може бути видана на здійснення діяльності з: 1) прямого страхування життя за обраними класами страхування (ризиками в межах відповідного класу); 2) прямого страхування, іншого, ніж страхування життя, за обраними класами страхування (ризиками в межах відповідного класу); 3) перестраховування за обраними класами страхування (ризиками в межах відповідного класу). Юридична особа, яка має намір здійснювати діяльність зі страхування, звертається за отриманням ліцензії протягом 12 місяців з дати її державної реєстрації як юридичної особи (ч. 10 ст. 11 Закону України «Про страхування»²⁶).

Видача ліцензій страховикам на здійснення страхової діяльності та проведення перевірок їх відповідності виданій ліцензії здійснюється регулятором, яким є Національний банк України (ст. 11 Закону України «Про страхування»). При цьому, як зазначив Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у своєму висновку у справі № 761/22989/15-ц, анулювання ліцензії не звільняє страхову компанію від зобов'язань перед клієнтом²⁷.

²⁴ Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 р. № 222-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

²⁵ Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

²⁶ Про страхування: Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

²⁷ Постанова Верховного Суду від 31 липня 2019 р. (справа № 761/22989/15-ц) <<https://sud.ua/ru/news/publication/147791-anulyuvannya-litsenziji-ne-zvilnyaye-strakhovu-kompaniyu-vid-zobov'язan-pered-kliyentom-visnovok-ktss-vs>> (дата звернення: 25.04.2024).

Без отримання ліцензії мають право здійснювати страхування на території України страховики-нерезиденти, а саме: страхування повітряних суден, страхування водних суден (морських суден, суден внутрішнього плавання та інших самохідних чи несамохідних плавучих споруд), страхування майна, що перевозиться (включаючи вантаж, багаж (вантажобагаж), страхування відповідальності, яка виникає внаслідок використання повітряного судна (у тому числі відповідальності перевізника), страхування відповідальності, яка виникає внаслідок використання водного судна (у тому числі відповідальності перевізника), а також перестраховання (ст. 6 Закону України «Про страхування»²⁸). При цьому умовами здійснення страховиком-нерезидентом діяльності зі страхування на території України є:

1) держава, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, є членом Світової організації торгівлі. Водночас дана вимога не застосовується до страховиків-нерезидентів, які здійснюють перестраховання на території України;

2) до держави, в якій зареєстровано страховика-нерезидента, не висунуто застережень міжнародних органів щодо виконання нею міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

3) законодавство держави реєстрації страховика-нерезидента передбачає здійснення державного регулювання та нагляду за діяльністю зі страхування;

4) між Україною та державою, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, укладено міжнародний договір про запобігання податковим ухиленням та уникнення подвійного оподаткування;

5) держава, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, не включена до переліку офшорних зон, визначеного згідно із законодавством України;

6) страховик-нерезидент має відповідний дозвіл на здійснення страхування (перестраховання) відповідно до законодавства держави, в якій він зареєстрований;

7) рейтинг фінансової надійності (стійкості) страховика-нерезидента, встановлений міжнародним рейтинговим агентством, відповідає вимогам, установленим нормативно-правовими актами Національного банку України;

8) держава, в якій зареєстрований страховик-нерезидент, не належить до держав, що здійснюють збройну агресію проти України, у значенні, наведеному у ст. 1 Закону України «Про оборону України»;

9) страховик-нерезидент відповідає іншим вимогам, установленим нормативно-правовими актами Національного банку України.

У свою чергу, філія страховика-нерезидента набуває право на здійснення діяльності зі страхування в Україні виключно після отримання ліцензії. Здійснення діяльності зі страхування філією страховика-нерезидента без отримання ліцензії забороняється (ст. 15 Закону України «Про страхування»²⁹).

²⁸ Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

²⁹ Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

3. Вимоги щодо розміру статутного капіталу страховика як учасника договірних страхових відносин.

З метою забезпечення платоспроможності страховика та виконання ним зобов'язань перед страхувальниками встановлюються значні обмеження щодо предмета діяльності страховика, видів страхування, мінімального розміру статутного капіталу тощо³⁰. Так, виключним видом діяльності страховика може бути діяльність зі страхування, включаючи діяльність з надання гарантій виключним видом діяльності страховика може бути дія Національного банку України, та діяльність з надання супровідних послуг на ринку страхування. Страховик також може здійснювати господарську діяльність для забезпечення власних потреб з урахуванням обмежень, установлених законом (ч. 6 ст. 3 Закону України «Про страхування»). Учасниками страховика не можуть бути юридичні особи, в яких страховик має істотну участь, громадські об'єднання, політичні партії, релігійні та благодійні організації. В особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів учасником страховика може бути держава Україна (ст. 10 Закону України «Про страхування»³¹).

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про страхування» розмір статутного капіталу страховика не може бути меншим за розмір мінімального капіталу страховика, визначений відповідно до ч. 3 ст. 40 Закону України «Про страхування»³², а саме:

1) 32 мільйони гривень — для страховика, який отримав ліцензію на здійснення діяльності з прямого страхування за одним чи декількома з класів страхування іншого, ніж страхування життя;

2) 48 мільйонів гривень — для страховика, який отримав ліцензію на здійснення діяльності з прямого страхування за одним чи декількома з класів страхування життя;

3) 48 мільйонів гривень — для страховика, ліцензія якого включає право здійснення діяльності з перестраховання.

Статутний капітал страховика формується та/або збільшується лише з підтверджених джерел, виключно у грошовій формі та зараховується на банківські рахунки відповідно до законодавства. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу резиденти України здійснюють у гривні, а нерезиденти — в іноземній валюті або у гривні.

4. Особливості діяльності страховиків в умовах дії воєнного стану в Україні.

Повномасштабна війна, розпочата 24 лютого 2022 року російською федерацією проти України, вплинула на всі сфери відносин у державі та внесла свої корективи

³⁰ Lando Henrik. 'Optimal rules of negligent misrepresentation in insurance contract law' (2016) Volume 46 International Review of Law and Economics 74.

³¹ Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

³² Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

в їх правове регулювання. Нові умови життєдіяльності, безумовно, відбилися й на страхуванні. Національний банк України як регулятор на ринку страхування, з метою належного регулювання страхових правовідносин під час дії воєнного стану та забезпечення виконання сторонами договорів страхування взятих на себе зобов'язань, 27 лютого 2022 року рекомендував страховикам спростити процедуру врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, шляхом максимального використання електронних документів і копій необхідних документів у разі неможливості або ускладнення можливості отримання їх оригіналів, а також застосувати інші засоби дистанційного врегулювання страхових випадків³³. Таким чином, в умовах дії воєнного стану в Україні страховиками пропонуються спрощені процедури укладення та зміни договорів страхування, оптимізація процесу врегулювання страхових випадків, а також нові програми страхування, актуальність яких диктується сучасними потребами.

Так, сьогодні одним з актуальних питань є питання покриття збитків і наслідків, спричинених війною, у зв'язку з чим важливим є напрацювання державних програм страхування інвестицій, які б покривали військові ризики. Національна рада з відновлення України пропонує донорам реалізувати ще до завершення війни одну з концепцій військового страхування як основу залучення інвестицій з метою покриття ризиків пошкодження внаслідок війни, у тому числі вторгнення, неоголошеної війни, громадянської війни, повстання, революції, державного перевороту, заколоту або військового перевороту, бунтів, страйків, громадських заворушень, терористичних актів, диверсії та протиправних дій третіх осіб під час війни³⁴.

Одним з механізмів забезпечення страхування військових ризиків може стати створення трастового фонду із залученням міжнародних партнерів, зокрема, створення з міжнародною фінансовою організацією MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) загального трастового фонду за прикладом Ізраїля. Так в Ізраїлі за спеціальною державною програмою страхування здійснюються виплати до 20 тисяч євро за втрачене майно через обстріли, а юридичні особи отримують відшкодування оціночної вартості об'єктів. Спеціальний державний страховий фонд фінансується коштом податку на майно та виплачує компенсації за шкоду, завдану бойовими діями. Спочатку оцінюються масштаби прямих збитків, після чого власник втраченого майна може обрати між фінансовою компенсацією (ринкова оцінка майна) та реставрацією (якщо йдеться про нерухомість)³⁵.

³³ Що потрібно знати небанківським фінансовим установам під час воєнного стану? (2022). <<https://bank.gov.ua/ua/news/all/ofitsiyni-povidomlennya-vid-natsionalnogo-banku-onovlyuyetsya>> (дата звернення: 25.04.2024).

³⁴ Страхування від військових ризиків буде одним із наріжних пунктів Плану відновлення України (2022) <<https://interfax.com.ua/news/economic/840843.html>> (дата звернення: 25.04.2024).

³⁵ Коваль Ю. Інвестиційні гарантії у проектах державно-приватного партнерства (2022) <<https://jurimex.ua/ua/publication/inviestitsionnye-gharantii-v-proiektakh-ghosudarstviенno-chastnogho-partnierstva>> (дата звернення: 25.04.2024).

Власне, у зв'язку з відсутністю чіткого механізму компенсації витрат на відновлення об'єктів внаслідок бойових дій, вбачається, що для ефективного подолання наслідків війни необхідне чітке законодавче визначення меж відповідальності держави та страховиків за відшкодування завданих збитків. Це може бути досягнуто за допомогою покладення частини відповідальності на страховиків у вигляді комерційного страхування в поєднанні з державним регулюванням даного виду страхування, аналогічно тому, як здійснюється, скажімо, обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів. Тобто доцільним є запровадження субсидованої програми страхування³⁶.

В умовах потенційної ядерної небезпеки, зумовленої веденням активних бойових дій та ракетних обстрілів, використання ворогом хімічної зброї, впливу ядерної енергії, техногенних аварій, забруднення або зараження територій, особливого значення набуває ядерне страхування, як один із можливих засобів акумулювання значних грошових коштів, необхідних і достатніх для забезпечення відшкодування потенційної ядерної шкоди.

Водночас монопольне становище страхових компаній у сфері фінансового забезпечення відшкодування ядерної шкоди спонукає їх до встановлення досить великих ставок страхових премій, які мають тенденцію до збільшення. За цих умов видається виправданою ідея створення механізму накопичення страхових внесків, що спричинило виникнення ядерних страхових пулів – особливих об'єднань страхових організацій.³⁷

Так, відповідно до ст. 7 Закону України «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення»³⁸, страхування відповідальності за ядерну шкоду, яку може бути заподіяно внаслідок ядерного інциденту, є обов'язковим у частині, не покритій іншими видами фінансового забезпечення. Порядок та умови страхування відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду визначаються органом, уповноваженим Кабінетом Міністрів України на здійснення виплат з відшкодування ядерної шкоди, за погодженням з Національним банком України. При цьому важливо, що страховик, який здійснює страхування відповідальності оператора ядерної установки, повинен мати ліцензію на здійснення діяльності зі страхування за відповідним класом страхування та бути членом ядерного страхового пулу.

Мета формування ядерного страхового пулу полягає в координації діяльності його учасників і забезпеченні фінансової надійності страхування. Водночас у біль-

³⁶ Нарис про відбудову України (2022). <https://cepr.org/sites/default/files/news/Blueprint_ReconstructionUkraine_ukr.pdf> (дата звернення: 25.04.2024).

³⁷ Сушик О. Ядерне страхування в країнах Європейського Союзу: правові аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. №92. С. 50.

³⁸ Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення : Закон України від 13 грудня 2021 р. № 2893-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

шості випадків сумарних коштів кожного національного пулу, як правило, недостатньо для покриття ядерного ризику, який вони беруть на себе, що змушує їх перестраховувати частину цього ризику у зарубіжних страхових пулах. Так, за договорами страхування відповідальності за ядерну шкоду страховики, згідно зі ст. 7 Закону України «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення»³⁹, можуть укладати договори перестраховування зі перестраховиками-нерезидентами, за умови відповідності таких перестраховиків вимогам законодавства та членства цих перестраховиків-нерезидентів у відповідних іноземних ядерних страхових пулах.

Висновок. Отже, страховик як учасник договірних страхових відносин — це юридична особа, яка, будучи спеціально створеною для надання страхових послуг та отримавши для цього в установленому порядку ліцензію, бере на себе зобов'язання відповідно до умов договору або вказівки норми закону за визначену винагороду здійснити страхувальнику або вигодонабувачу страхову виплату (страхове відшкодування) внаслідок настання певної події (страхового випадку). З моменту державної реєстрації страхової організації та видачі їй ліцензії на право здійснення певних видів страхування у страховика виникає право- та дієздатність. страхова організація наділена загальною правоздатністю юридичної особи зі спеціальним обсягом дієздатності як фінансової установи, оскільки саме отримання ліцензії надає можливість займатися страховою діяльністю.

Загальними вимогами до страховиків, які здійснюють страхування, є: а) створення страховика лише у визначеній організаційно-правовій формі (акціонерне товариство або товариство з додатковою відповідальністю); б) наявність ліцензії на здійснення страхування; в) дотримання вимог щодо розміру та порядку формування статутного капіталу; г) винятковість діяльності страховика (страхування, перестраховування, діяльність з надання гарантій у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Національного банку України, діяльність з надання супровідних послуг на ринку страхування); д) включення до переліку фінансових установ відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії». Водночас на сьогодні вбачається потреба у визначенні на законодавчому рівні вимог до страховика при здійсненні ним окремих видів обов'язкового страхування, що мають свою специфіку та передбачають створення підвищених гарантій захисту для тих осіб, які в силу об'єктивних обставин піддаються підвищеному ризику, і поширення страхового захисту на випадки можливого порушення суспільних інтересів шляхом гарантованості отримання страхової виплати (страхового відшкодування). У цьому контексті рекодифікація цивільного законодавства України відкриває перспективи для якісного оновлення правового регулювання договірних відносин зі страхування та сприятиме розвитку сфери надання страхових послуг, зміцненню

³⁹ Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення : Закон України від 13 грудня 2021 р. № 2893-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14#Text>> (дата звернення: 25.04.2024).

правових інститутів у сфері страхування, підвищенню стандартів надання страхових послуг та забезпеченню належного захисту прав учасників страхових відносин.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Lukasevych-Krutnyk I., Milovska N. and others, Analysis of legal regulation of contractual obligations in the civil law system (2022) Volume 1 Astra Salvensis 173 [in English].
2. Kontseptsiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy [The concept of updating the Civil Code of Ukraine] (Vydavnychiy dim «ArtEk» 2020) 128 [in Ukrainian].
3. Milovska N. Dohovirni zobov'iazannia zi strakhuvannia u tsyvilnomu pravi Ukrainy: problemy teorii ta praktyky: monohrafiia [Contractual Obligations on Insurance in Civil Law of Ukraine: Problems of Theory and Practice: Monograph] (2019) [in Ukrainian].
4. Nadon V. Sub'iektivnyi obov'iazok yak element zmistu tsyvilnykh pravovidnosyn: monohrafiia [Subjective Duty as an Element of the Content of Civil Law: Monograph] (Pravo 2017) [in Ukrainian].
5. Pohribnyi S. Mekhanizm ta pryntsypy rehuliuвання dohovirnykh vidnosyn u tsyvilnomu pravi Ukrainy: monohrafiia [Mechanism and Principles of Regulation of Contractual Relations in the Civil Law of Ukraine: Monograph] (Pravova yednist 2009) [in Ukrainian].
6. Zelisko A. Pidpriemnytski yurydychni osoby pryvatnoho prava yak sub'iekty tsyvilnykh pravovidnosyn: monohrafiia [Entrepreneurial Legal Entities of Private Law as Subjects of Civil Legal Relations: Monograph] (Prykarp. nats. un-t im. Vasylia Stefanyka 2016) [in Ukrainian].
7. Zozuliak O. Nepidpriemnytski yurydychni osoby yak sub'iekty tsyvilnoho prava: teoretychnyi ta praktychnyi aspekty: monohrafiia [Non-entrepreneurial Legal Entities as Subjects of Civil Law: Theoretical and Practical Aspects: Monograph] (Pidruchnyky i posibnyky 2017) [in Ukrainian].

Edited books

8. Milovska N. Adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation in the field of contractual insurance relations. in ,Theoretical and practical aspects of modern jurisprudence development: the experience of European countries and prospects for Ukraine: collective monograph (Liha-Pres 2019) 221 [in English].

Journal articles

9. Henrik Lando, (2016) Optimal rules of negligent misrepresentation in insurance contract law 46 International Review of Law and Economics 74 [in English].

10. Borysova V. (2010) Instytut yurydychnoi osoby u pravi Ukrainy [Institute of Legal Entity in the Law of Ukraine] 12 Pravo Ukrainy 28 [in Ukrainian].
11. Milovska N. (2021) Storony dohovoru strakhuvannia ta osoblyvosti yikh pravosubiektnosti [The parties of the insurance contract and the peculiarities of their legal personality] (2021) 7 Pravo Ukrainy 73 [in Ukrainian].
12. Sushyk O. (2012) Iaderne strakhuvannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: pravovi aspekty [Nuclear insurance in the countries of the European Union: legal aspects] (2012) 92 Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka 50 [in Ukrainian].

Dissertation

13. Michurin Ye. Obmezhenia mainovykh prav fizychnykh osib (tsyvilno-pravovy aspekt) [Restriction of Property Rights of Individuals (Civil Law Aspect)] (dys dok yuryd nauk 2009) [in Ukrainian].

Conference materials

14. Slipchenko S. Pravozdatnist yurydychnoi osoby ta litsenzuvannia yii vydiv diialnosti v Aktualni problemy pryvatnoho prava: materialy XVII nauk.-prakt.konf., prysviach. 97-i richnytsi z dnia narodzh. dok. yuryd. nauk, prof. V. Maslova (m. Kharkiv, 22 liutoho 2019 r.) (Pravo 2019) 113 [in Ukrainian].

Website

15. Koval Yu. Investytsiini harantii u proektakh derzhavno-pryvatnoho partnerstva [Investment guarantees in public-private partnership projects] (2022) URL:<https://jurimex.ua/ua/publication/inviestitsionnyie-gharantii-v-proiektakh-ghosudarstvienno-chastnoho-partnierstva> (accessed: 25.04.2024) [in Ukrainian]
16. Narys pro vidbudovu Ukrainy [Essay on the reconstruction of Ukraine] (2022) URL:https://cepr.org/sites/default/files/news/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf (accessed: 25.04.2024) [in Ukrainian].
17. Shcho potribno znaty nebankivskym finansovym ustanovam pid chas voiennoho stanu? [What do non-bank financial institutions need to know during martial law?] (2022). URL:<https://bank.gov.ua/ua/news/all/ofitsiyni-povidomlennya-vid-natsionalnogo-banku-onovlyuyetsya> (accessed: 25.04.2024). [in Ukrainian].
18. Statement of the Supreme Court, File 761/22989/15-c, 31 July 2019 URL:<https://sud.ua/ru/news/publication/147791-anulyuvannya-litsenziyi-ne-zvilnyaye-strakhovu-kompaniyu-vid-zobovyzan-pered-kliyentom-visnovok-ktss-vs> (accessed: 25.04.2024) [in Ukrainian].
19. Strakhuvannia vid viiskovykh ryzykiv bude odnym iz narizhnykh punktiv Planu vidnovlennia Ukrainy [Insurance against military risks will be one of the cornerstones of the Recovery Plan of Ukraine] (2022) URL:<https://interfax.com.ua/news/economic/840843.html> (accessed: 25.04.2024) [in Ukrainian].

Milovska Nadiia
*Head of the Department of research of problem law-making
and adaptation of Ukrainian legislation to EU law
Institute of Law-Making and Scientific-Legal Expertise of National Academy
of Sciences of Ukraine: Kyiv, UA*
Researcher ID: 57212620558
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9150-018X>
milovska@bigmir.net

Milovska Nadiia. Legal status of the insurer as participant of insurance contractual relations

Despite the regulation of insurance relations by Ukrainian legislation, due attention from both scientists and legislators requires the issue of improving the legal status of participants in insurance relations, determining their place in such relations in order to effectively protect their rights and interests.

The purpose of the article is to study the legal status of the insurer as a participant in insurance contractual relations, analyze existing approaches to its determination, establish the features of the insurer's legal personality and provide proposals for further improvement of legislation in this area.

A characteristic feature of an insurance contract as an independent type of civil legal obligations within the group of contracts for the provision of services is that the conclusion of insurance contracts is directly the subject of activity of specially authorized participants in civil relations – insurance organizations (insurers). It has been established that the insurer, as a participant in insurance contractual relations, is a legal entity that, being specially created to provide insurance services and having received a license for this in the prescribed manner, undertakes the obligation, in accordance with the terms of the contract or an indication of the law, to provide insurance to the insured for a certain fee, to carry out an insurance payment (insurance compensation) to the insured or beneficiary as a result of the occurrence of a certain event (insured event). In insurance contractual relations, the insurer can only have a legal entity on its side, which is empowered to carry out insurance activities only after receiving a special permit (license), which indicates that legal entities – insurers have special legal personality. An insurance organization is endowed with the general legal capacity of a legal entity with a special scope of legal capacity as a financial institution.

Attention is drawn to the fact that a significant factor in the modernization of the civil legislation of Ukraine today is the global trend towards unification and harmonization of private law regulation, the formation of optimal legal norms for many areas of private law relations, including insurance. In this regard, the need is justified to determine at the legislative level the requirements for the insurer when it carries out certain types of compulsory insurance, which have their own specifics and provide for the creation of increased guarantees of protection for those persons who, due to objective circumstances, are exposed to increased risk and the extension of insurance protection to cases possible violation of public interests by the method of guaranteeing receipt of insurance payment (insurance compensation).

It is concluded that the recodification of the civil legislation of Ukraine opens up prospects for a qualitative update of the legal regulation of insurance contractual relations and will contribute to the development of the provision of insurance services, strengthening of legal institutions in the field of insurance, raising the standards of providing insurance services and ensuring adequate protection of the rights of participants in insurance relations.

Keywords: *insurance contract; parties of the contract; insurance contractual relations; insurer; insured; legal personality of the insurer; legal capacity.*